

System edukacyjny a aspiracje edukacyjne i zawodowe młodzieży wiejskiej

The system of education and the educational and professional aspirations of rural youth

Magdalena Kowalska

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

Streszczenie. W strukturze wykształcenia Polaków coraz większy udział mają osoby z wykształceniem wyższym, ale nadal jest on mniejszy od przeciętnego w krajach OECD. Polskę na tle międzynarodowym wyróżnia stosunkowo niski udział osób o najniższych poziomach wykształcenia. Udział kobiet z wykształceniem wyższym jest obecnie o 6,7 punktu proc. wyższy niż w przypadku mężczyzn. Polepsza się poziom wykształcenia mieszkańców wsi, co można przypisać wzrostowi aktywności edukacyjnej kobiet. Wśród mężczyzn zamieszkających na wsi dość powszechne jest wykształcenie zasadnicze zawodowe. Zdecydowanie najlepszym wykształceniem cechują się kobiety mieszkające w miastach, przy czym liczba kobiet z wyższym wykształceniem w grupie wiekowej 25–34 lata jest aż o 35 pkt proc. wyższa niż w grupie 55–64 lata. W Polsce istnieją również istotne różnice między miastem a wsią pod względem kształcenia dzieci i młodzieży. Na wsi nadal niski jest odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Uczniowie szkół podstawowych na wsi mają wyraźnie gorsze wyniki od uczniów w mieście; podobnie wygląda sytuacja w przypadku egzaminów gimnazjalnych. Niepokoją dane dotyczące egzaminów maturalnych w 2011 roku – tylko 75% przystępujących zdało ten egzamin, przy czym aż 7% nie mogło przystąpić do egzaminu poprawkowego. Najlepsze wyniki osiągnęli uczniowie liceów i techników, a najsłabsze – uczniowie szkół uzupełniających. Polski sektor szkolnictwa wyższego należy do największych w Europie; największym zainteresowaniem wśród studentów cieszą się kierunki ekonomiczne i administracyjne, maleje natomiast zainteresowanie kierunkami inżynieryjno-technicznymi. Z badań aspiracji edukacyjnych i zawodowych młodzieży wiejskiej w małopolskich gminach Michałowice, Miechów i Wierzchosławice wynika, że młodzi ludzie mają świadomość problemów ze zdobyciem pracy. Są mobilni i skłonni do zmiany miejsca zamieszkania. Młodzież jest świadoma swoich możliwości i pragnie się rozwijać, a najpopularniejszym celem wśród badanych jest założenie własnej firmy. Ankietowani często nie akceptują modelu życia opartego na prowadzeniu niewielkiego gospodarstwa i równoczesnej pracy zarobkowej. Często deklarowana chęć założeń-

nia własnej działalności gospodarczej świadczy o tym, że gdyby stworzono odpowiednie warunki, problem bezrobocia wśród młodzieży wiejskiej zostałby częściowo rozwiązany.

Słowa kluczowe: system edukacyjny, młodzież wiejska, aspiracje zawodowe, Małopolska

Abstract. Although people with higher education have an increasing share in the educational structure of Poles, their number is still lower than the average of OECD countries. However, Poland stands out against the international background by a relatively low proportion of people with lowest levels of education. It is important that the proportion of women with higher education is currently by 6.7 percentage points greater than that of men. The level of education of the rural population has improved, which may be attributed to the increase in women's educational activity. Women living in cities are significantly better educated than the other categories of rural people, with the number of women with higher education in the age group 25–34 being as much as 35%p higher than in the group 55–64. In Poland there are also significant differences between cities and villages in the education of children. The percentage of children in pre-school education in rural areas is still low. In addition, students of rural primary schools have significantly worse achievements than urban students; the same applies to middle school exams. Disturbing data were recorded on the matriculation exams of 2011: only 75% of students passed the exam and as much as 7% did not have the right to retake it. The best results were achieved by students of secondary schools of general and technical education, while the worst, by students of complementary schools. The Polish higher education sector is one of the largest in Europe, with economic and administrative majors being the most popular among students, and engineering and technical majors steadily losing their appeal for them. As shown by the results of research into the educational and career aspirations of rural youth in the Lesser Poland districts: Michałowice, Miechów and Wierzchosławice, young people are aware of the problems with finding a job. They are mobile and inclined to relocate if necessary. The young are also aware of their abilities and they wish to develop, with the most popular goal among them being to start their own business. The respondents often do not accept the way of life based on running a small farm and having a paid employment at the same time. The often-declared willingness to start own business proves that the problem of unemployment among rural youth would be solved, at least partially, if the right conditions were created.

Key words: education system, rural youth, career aspirations, Lesser Poland

Wstęp

W dniach 5–6 czerwca 2011 roku w Warszawie zaprezentowano „Raport o stanie edukacji 2010. Społeczeństwo w drodze do wiedzy” przygotowany przez Instytut Badań Edukacyjnych (IBE 2011). Odbyło się to w ramach I Kongresu Polskiej Edukacji, a założeniem autorów Raportu była dyskusja nad wpływem prognozowanych zmian demograficznych na organizację i funkcjonowanie edukacji.

Raport zawiera najnowsze, obszernie informacje charakteryzujące system edukacyjny w Polsce i pozwalające uchwycić dynamikę zmian struktury wykształcenia. Obejmuje takie zagadnienia, jak m.in.:

- struktura wykształcenia ludności Polski,
- uczestnictwo w edukacji formalnej,

- finansowanie edukacji,
- edukacja a demografia,
- jakość edukacji,
- edukacja a spójność społeczna,
- edukacja a rynek pracy (IBE 2011).

W prezentowanym opracowaniu zamieszczono i omówiono dane pozwalające określić aktualny stan edukacji z perspektywy m.in. różnic wynikających z płci czy miejsca zamieszkania, a także wybrane aspekty funkcjonowania poszczególnych szczebli edukacji w Polsce (wychowanie przedszkolne, szkoły podstawowe i gimnazja oraz szkoły wyższe). W drugiej części opracowania skoncentrowano się na przedstawieniu wyników badań prowadzonych w województwie małopolskim, a obejmujących aspiracje edukacyjne i zawodowe młodzieży wiejskiej oraz jej stosunek do zawodu rolnika.

System edukacyjny w Polsce

Struktura wykształcenia ludności w Polsce

Struktura wykształcenia przedstawiona w Raporcie obejmuje wyłącznie osoby w wieku 25–64 lata. Największą grupę stanowią osoby o wykształceniu zasadniczym zawodowym (ok. 1/3), zaś stosunkowo niewielki udział w tak liczonej strukturze wykształcenia ma kategoria: wykształcenie podstawowe i niepełne podstawowe. Wynika to oczywiście z faktu, że zostało pominięte najstarsze pokolenie, które w przeważającej większości zakończyło edukację właśnie na tym poziomie (szczególnie dotyczy to starszych osób mieszkających na obszarach wiejskich) (Kowalska 2007).

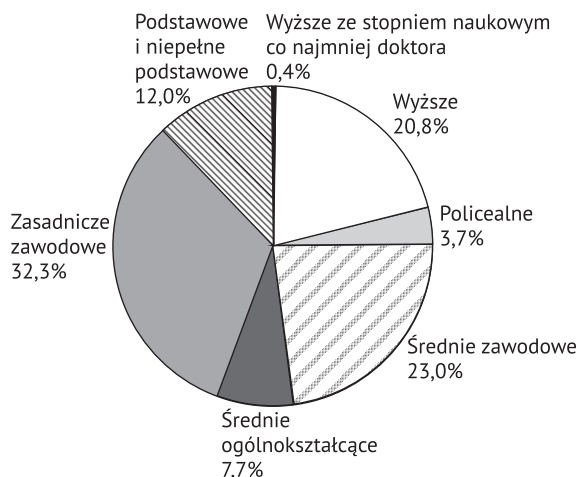
Widoczna jest wyraźna różnica pomiędzy takimi kategoriami wykształcenia, jak średnie zawodowe i średnie ogólnokształcące, z niemal trzykrotną przewagą tej pierwszej. Okazuje się, że nie maleje zainteresowanie szkołami średnimi uczącymi konkretnego zawodu (Borowicz 2000).

Niewątpliwie najciekawszy jest fakt istnienia niemal 21-procentowej grupy osób z wykształceniem wyższym, a także pojawienie się kategorii obejmującej osoby mające co najmniej stopień doktora (ryc. 1).

Jak wynika z Raportu, między 1995 a 2009 rokiem udział osób z wykształceniem wyższym w grupie wieku 25–64 lata wzrósł z 9,7 do 21,2% (IBE 2011).

Mimo iż prezentowana struktura wykształcenia Polaków, a szczególnie dynamika zmian, jakie zaszły w tym czasie, wygląda imponująco, to jednak udział osób z wyższym wykształceniem w Polsce jest wciąż niższy niż przeciętna w krajach Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) – w 2007 roku było to odpowiednio 19 i 28%. Jak stwierdzono w Raporcie, „Polskę wraz z Portugalią, Turcją, Włochami i Słowacją można więc zaliczyć do grupy państw wciąż relatywnie słabo wyposażonych w dobrze wykształcone zasoby ludzkie, ale dynamicznie nadrabiających zaległości. Najwyższe wskaźniki zanotowano w Kanadzie (48%), Japonii i Nowej Zelandii (41%) oraz w Stanach Zjednoczonych (40%). Spośród wszystkich państw OECD wyróżniają się również Niemcy, w których zarejestrowano wyraźnie niższą niż w pozostałych

krajach dynamikę zmian, a jednocześnie udział osób z wyższym wykształceniem wciąż jest relatywnie niski. Polskę na tle międzynarodowym wyróżnia z kolei stosunkowo niski udział osób z najniższymi poziomami wykształcenia. O ile przeciętna OECD dla poziomu poniżej wyższego średniego wynosi 30%, tak w Polsce było to tylko 14%” (IBE 2011, s. 19).

Źródło: IBE (2011)

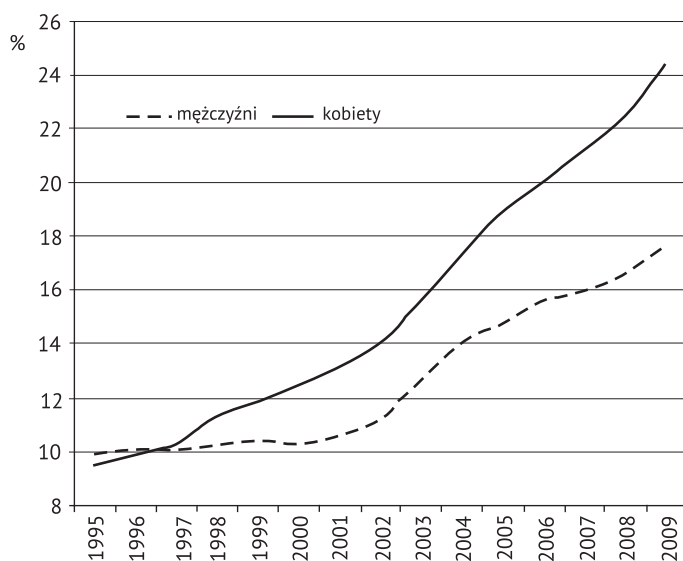
Ryc. 1. Struktura wykształcenia ludności Polski w wieku 25–64 lata w 2009 r.

Autorzy Raportu dużo miejsca poświęcili zróżnicowaniu poziomu wykształcenia kobiet i mężczyzn. Warto zauważyć, że jeszcze w połowie lat 90. XX wieku udział osób z wyższym wykształceniem w obu tych grupach był niemal identyczny. Liczba osób, które ukończyły studia, wzrosła następnie prawie trzykrotnie wśród kobiet, podczas gdy liczba mężczyzn zwiększyła się niespełna dwukrotnie. W efekcie w 2009 roku udział kobiet, które ukończyły studia, w całej populacji w wieku 25–64 lata wyniósł ponad 24% i był o 6,7 punktu procentowego wyższy niż w przypadku mężczyzn (ryc. 2).

Nadal utrzymują się duże dysproporcje pomiędzy młodszym i starszym pokoleniem w zależności od miejsca zamieszkania. Jak podają autorzy Raportu, „W 2009 roku około 17% mieszkańców miast i 25% mieszkańców wsi nie posiadało żadnego zawodu wyuczonego, przestając na poziomie liceum ogólnokształcącego lub szkoły podstawowej” (IBE 2011, s. 26). Na wsi liczba osób mających wyższe wykształcenie zwiększyła się od początku lat 90. niemal czterokrotnie (z 216 tys. osób i 3,2% populacji w wieku 25–64 lata w 1995 r. do 851 tys. i 11% w 2009 r.), podczas gdy w miastach odnotowano „zaledwie” podwojenie się tej liczby (odpowiednio 1656 tys. osób i 13,3% populacji oraz 3617 tys. i 27%). Podobnie sytuacja wygląda, jeżeli chodzi o wykształcenie średnie zawodowe i ogólnokształcące (ryc. 3).

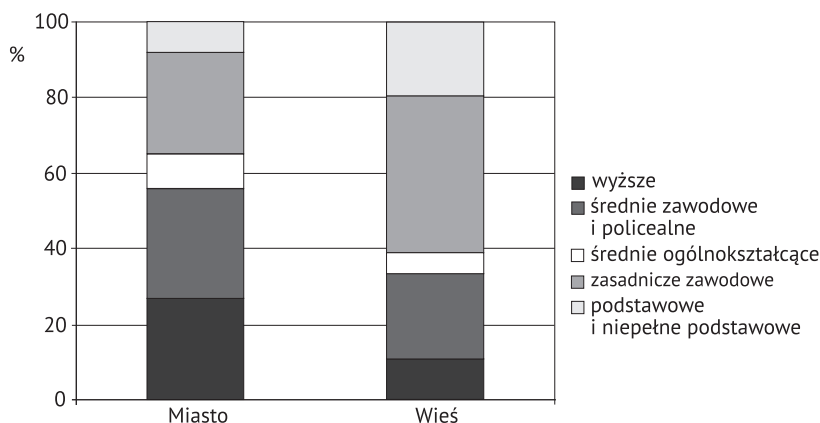
Według autorów Raportu, zmiany w obrębie struktury wykształcenia w podziale na miasto i wieś pozwalają na wyciągnięcie następujących wniosków:

1. Poprawa poziomu wykształcenia mieszkańców wsi to przede wszystkim efekt wzrostu aktywności edukacyjnej kobiet – co najmniej 50% kobiet w wieku ponad 60 lat ma wykształcenie najwyżej podstawowe, a różnica między kobietami w wieku 25–34 lata a grupą 55–64 lata w udziale osób z wykształceniem podstawowym sięga niemal 40 pkt proc. W przypadku wykształcenia wyższego wygląda to następująco: na jedną mieszkankę wsi w wieku 55–64 lata, która ma dyplom wyższej uczelni, przypada aż 7 mieszkanek z najmłodszej grupy wieku z takim wykształceniem.
2. Obserwuje się bardzo duże znaczenie wykształcenia zasadniczego zawodowego wśród mężczyzn zamieszkałych na terenach wiejskich – w niektórych kohortach jego udział sięga 63%. Co ciekawe, badania wskazują, że na wsi nie ma w ogóle istotnych różnic między pokoleniami, jeżeli chodzi o wykształcenie zasadnicze zawodowe, zarówno w przypadku kobiet, jak i mężczyzn.
3. W grupie mężczyzn po przekroczeniu pewnej granicy wieku zbliżona liczba osób ma wykształcenie co najmniej średnie. W przypadku kobiet, niezależnie od miejsca zamieszkania, można raczej wskazać na negatywną zależność, tzn. im starsza kohorta, tym mniejszy udział osób z wykształceniem co najmniej średnim.
4. Zdecydowanie najlepszą strukturą wykształcenia cechują się kobiety mieszkające w miastach. W grupie 25–34 lata przeciętny udział osób z wykształceniem wyższym wyniósł w 2009 roku 51,5%, przy czym w niektórych kohortach sięgał nawet 57%. Imponujący jest skok, jaki dokonał się między pokoleniami, gdyż w porównaniu z grupą w wieku 55–64 lata udział ten był wyższy aż o 35 pkt proc. (IBE 2011).

Źródło: IBE (2011)

Ryc. 2. Udział osób z wyższym wykształceniem w populacji kobiet i mężczyzn w wieku 25–64 lata w Polsce w latach 1995–2009

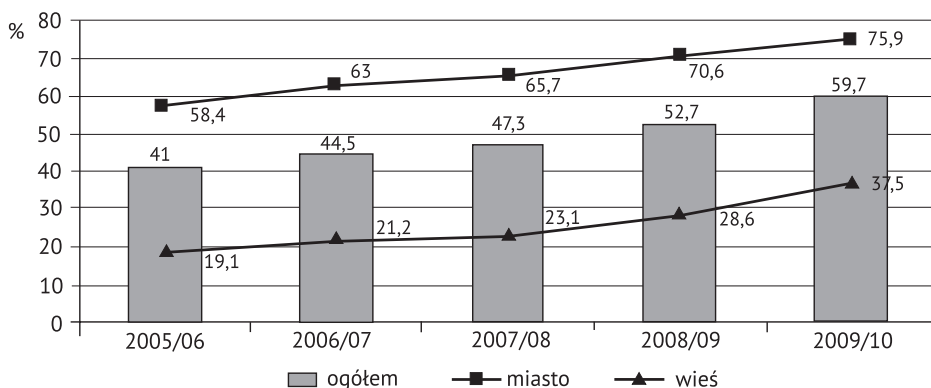
Źródło: IBE (2011)

Ryc. 3. Struktura wykształcenia ludności Polski w 2009 r. według miejsca zamieszkania

Wybrane aspekty funkcjonowania systemu edukacji w Polsce

Wychowanie przedszkolne

Różnice pomiędzy miastem a wsią w zakresie uczęszczania dzieci do przedszkoli prezentuje rycina 4. W 2009 roku w Polsce niemal 60% dzieci objętych było wychowaniem przedszkolnym – w porównaniu z rokiem 2005 jest to wzrost o niemal 20 punktów procentowych. Okazuje się, że mimo iż zróżnicowanie ze względu na miejsce zamieszkania jest ogromne (na wsi uczęszczało do przedszkoli w 2009 roku ok. 37% dzieci, w mieście niemal 80%), to jednak tereny te odznaczają się zbliżoną dynamiką – odpowiednio, wzrost w 2009 roku w porównaniu z 2005 o 18,4 punktów procentowych w przypadku terenów wiejskich i 17,5 punktów procentowych w miastach.

Źródło: IBE (2011)

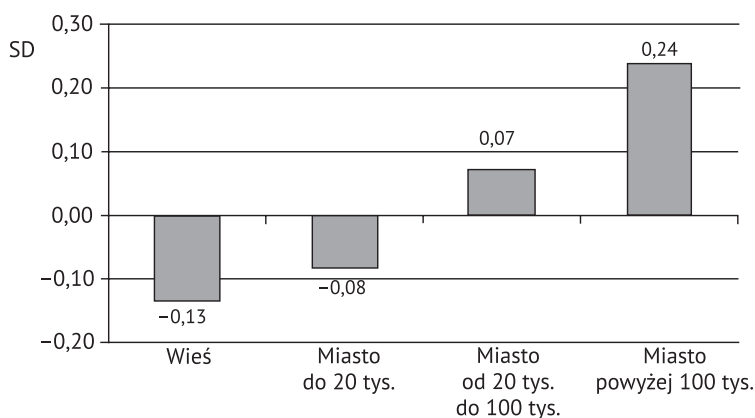
Ryc. 4. Struktura dzieci w wieku 3–5 lat, uczęszczających w Polsce do przedszkola w mieście i na wsi w latach 2005–2010

Miasto i wieś różnią się także strukturą dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Do wiejskich przedszkoli (oraz punktów i zespołów przedszkolnych) uczęszczają przede wszystkim sześciolatki – 42%, a w miastach jest to 29% przypadków. Maluchy w wieku trzech i czterech lat są na wsi w zdecydowanej mniejszości – 27%, podczas gdy w miastach dzieci w tym wieku stanowią aż 45% ogółu przedszkolaków (IBE 2011).

Szkoły podstawowe i gimnazja

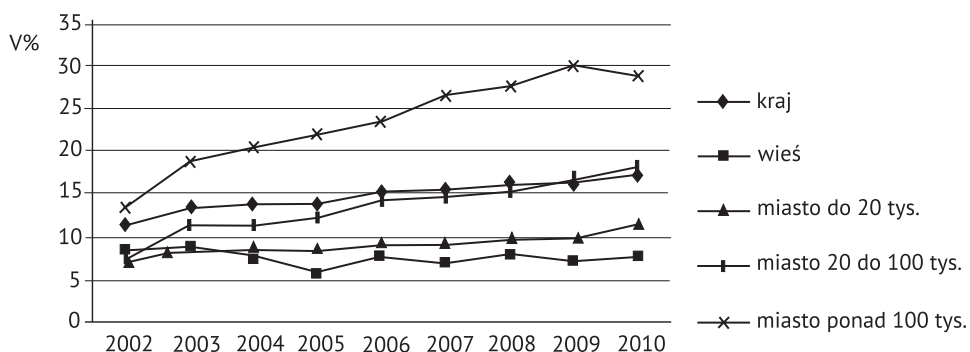
Z chwilą wprowadzenia egzaminów dla uczniów kończących szkołę podstawową i gimnazjum, a więc od 2002 roku, pojawiła się możliwość określenia różnic w umiejętnościach uczniów. Na podstawie analizy tych wyników można stwierdzić, że uczniowie uczęszczający do szkół podstawowych na wsi osiągają wyraźnie gorsze wyniki od uczniów w miastach (ryc. 5). Wyniki uczniów mieszkających na wsi są nieznacznie gorsze od przeciętnych wyników kraju, natomiast wyniki mieszkańców dużych miast są zdecydowanie wyższe od średniej krajowej (IBE 2011).

Podobnie sytuacja wygląda w przypadku egzaminów gimnazjalnych (ryc. 6). O ile w roku 2002 różnice między terenami wiejskimi a miastami małymi, średnimi i dużymi były właściwie niewielkie, o tyle z każdym kolejnym rokiem to zróżnicowanie, szczególnie na linii duże miasto – wieś, zdecydowanie się pogłębiało. Jak piszą autorzy Raportu, „Z biegiem lat sytuacja jednak się zmienia, w dużych miastach nawet bardzo dynamicznie. Na wsi nie notujemy znaczących zmian, ale im wyższy poziom urbanizacji, tym silniejsza dynamika wzrostowa różnicowania się szkół. Procesy polaryzacji gimnazjów zlokalizowanych w dużych miastach mają już bardzo dużą dynamikę – notujemy wzrost wskaźnika z 14% w 2002 do 30% w 2009 r. W 2010 r. obserwujemy niewielką korektę do 29%” (IBE 2011, s. 57).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej

Ryc. 5. Różnice w wynikach sprawdzianu po szkole podstawowej w Polsce w 2010 r. (wyrażone wartością odchylenia standardowego, SD, dla wszystkich uczniów) ze względu na wielkość miejscowości, w której zlokalizowana jest szkoła

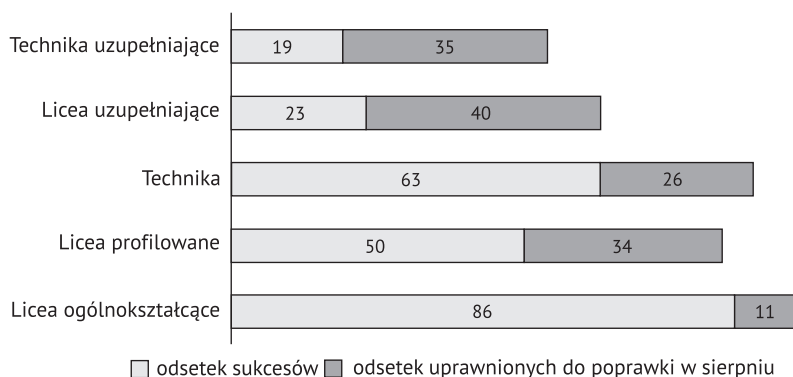
Źródło: IBE (2011)

Ryc. 6. Międzyszkolne zróżnicowanie wyników egzaminu gimnazjalnego (część humanistyczna) w Polsce; procent wariancji całkowitej, V%, dla całego kraju i oddzielnie dla 4 kategorii urbanizacyjnych

Matury 2011

Do matury w 2011 roku przystąpiło prawie 350 tys. osób. Dużo mówi się o tym, że matury w tym roku nie wypadły najlepiej. Dlaczego tak się stało? Zdania są podzielone i nie sposób rozstrzygnąć, kto ma rację: czy ci, którzy twierdzą, że to wyjątkowo słaby rocznik, czy ci, którzy uważają, że egzamin maturalny był wyjątkowo trudny. Jednak niezależnie od powodów liczby mówią same za siebie. I tak, egzamin maturalny zdało 75% przystępujących do niego, a ponad 17% osób, którym się nie powiodło ma prawo przystąpić do egzaminów poprawkowych w sierpniu. Co niepokoi, w porównaniu z latami ubiegłymi bardzo liczna grupa osób nie może przystąpić do poprawek. Dotyczy to 7% zdających, czyli ponad 24 tysięcy tegorocznych maturzystów (WBiA 2011).

Interesujące informacje dotyczące zdanych (lub niezdanych) matur w zależności od rodzaju szkoły zawiera rycina 7. Jak widać, istnieje przepaść między liceum ogólnokształcącym a technikum uzupełniającym – odsetek sukcesów wynosi odpowiednio 86 i 19%. Równocześnie o ile w liceach ci, którzy nie zdali egzaminu maturalnego i nie mogą przystąpić do sierpniowej poprawki, stanowią 3-procentowy margines, o tyle w przypadku wspomnianych techników uzupełniających jest to już niemal połowa maturzystów. Podsumowując można stwierdzić, że najlepsze wyniki na egzaminie maturalnym osiągnęli uczniowie z liceum i technikum, najgorsze zaś uczniowie ze szkół uzupełniających (licea i technika).

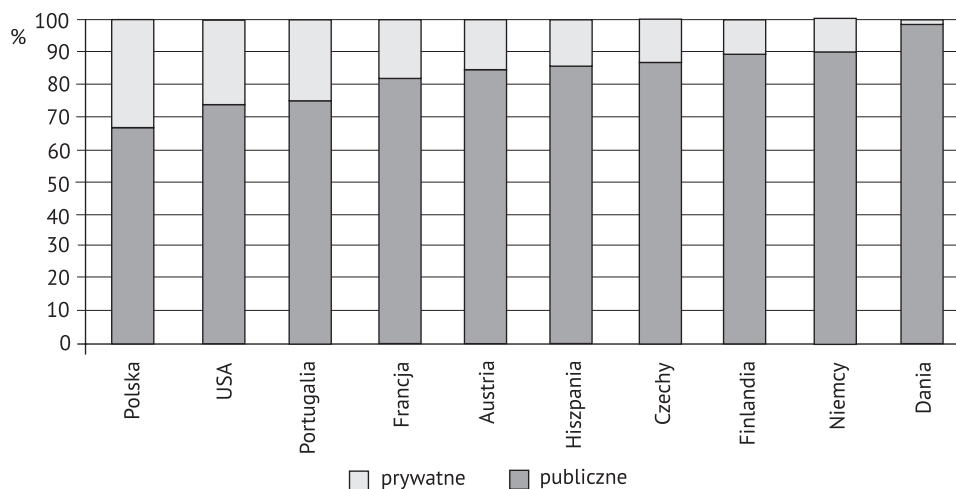

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej

Ryc. 7. Struktura maturzystów rocznika 2011 w Polsce według rodzaju ukończonej szkoły

Szkoły wyższe

Sektor szkolnictwa wyższego w Polsce należy do największych w Europie; większy odsetek studiujących odnotowuje tylko Wielka Brytania i Niemcy. W całej Unii Europejskiej studiuje około 18,8 mln studentów, z czego ponad 11,5% w Polsce. Polskie uczelnie, z wyjątkiem uniwersytetów, są niewielkie; szczególnie dotyczy to uczelni niepublicznych. Udział szkolnictwa niepublicznego w całości szkolnictwa wyższego (34% ogólnej liczby studentów) jest w Polsce bardzo wysoki, nie tylko w porównaniu z innymi krajami europejskimi, ale także w porównaniu z USA (ryc. 8).

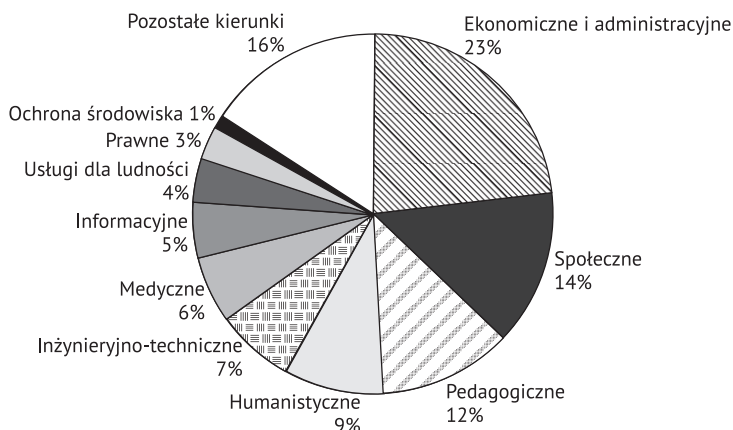

Źródło: IBE (2011)

Ryc. 8. Struktura studentów w publicznych i niepublicznych instytucjach szkolnictwa wyższego w wybranych krajach w 2008 r.

Omawiane rodzaje szkół różnią się dynamiką zmian liczby studentów. W latach 1997–2009 w uczelniach publicznych liczba studentów zwiększyła się o ok. 400 tys. (z 865 tys. do 1268 tys.), podczas gdy w uczelniach niepublicznych wzrost był niemal trzykrotny (z 227 tys. do 659 tys.) (IBE 2011).

Autorzy „Raportu o stanie edukacji” określili strukturę studentów uczelni wyższych według kierunków studiów z 2008 roku (ryc. 9). Widać wyraźnie, że niesłabnącym od wielu lat zainteresowaniem cieszą się kierunki ekonomiczne i administracyjne (w tym zarządzanie i marketing) – studia na nich podjęło 23% wszystkich studentów, czyli około 445 tysięcy osób. Dużą grupę (w sumie 35% słuchaczy) stanowią również osoby studiujące nauki społeczne, pedagogiczne i humanistyczne. Nadal natomiast maleje zainteresowanie kierunkami inżynieryjno-technicznymi – studia na takich kierunkach wybrało jedynie 7% studentów.

Źródło: IBE (2011)

Ryc. 9. Struktura studentów uczelni wyższych w Polsce w 2008 r. według kierunku studiów

Aspiracje edukacyjne i zawodowe młodzieży wiejskiej w Małopolsce

W sytuacji panującej obecnie na rynku pracy młodzi ludzie bez rzetelnego wykształcenia nie mogą liczyć na satysfakcjonujące, dobrze płatne zajęcie. Zawody, które do niedawna dawały taką możliwość, dzisiaj tego nie gwarantują. Absolwenci szkół zawodowych różnego rodzaju nie znajdują zatrudnienia, a przypadki, że zaraz po ich ukończeniu stają się klientami urzędów pracy, nie należą do odosobnionych.

W szczególności złym pod tym względem położeniu wydaje się znajdować młodzież pochodząca z terenów wiejskich. Dotyczy to zwłaszcza tych młodych ludzi, którym miejsce zamieszkania nie pozwala na codzienne dojazdy do szkół w mieście, dających większe możliwości czy to znalezienia pracy bezpośrednio po jej ukończeniu, czy też podjęcia dalszej nauki, np. w uczelniach wyższych.

Prezentowane wyniki badań obejmują młodzież wiejską z terenu trzech gmin województwa małopolskiego: Michałowic, Miechowa i Wierzchosławic. Badania przepro-

wadzone zostały za pomocą wywiadu (według kwestionariusza) z losowo wybranymi mieszkańcami wsi (240 osób) w wieku od 16 do 22 lat. Wśród respondentów wyróżnić można 4 grupy w zależności od rodzaju wykonywanego zajęcia: 1 – pracujących zarobkowo (ok. 15% badanej próby), 2 – pracujących i jednocześnie uczących się (14%), 3 – wyłącznie uczących się (64%), 4 – pomagających rodzicom w prowadzeniu gospodarstwa lub działki, ale nieuczących się i niepracujących zarobkowo (ok. 7%).

Aspiracje są elementem silnie determinującym zachowania człowieka, współdecydują o planach życiowych oraz bliższych i dalszych zamierzeniach czy pragnieniach, a także w wysokim stopniu warunkują aktywność jednostki związaną z realizacją jej planów życiowych. W szerszym sensie wyznacza to drogi rozwojowe całych społeczeństw oraz znacząco wpływa na obraz życia gospodarczego i społecznego kraju. Zamierzenia związane z własną przyszłością mają doniosłe znaczenie w okresie adolescencji, gdy formują się plany życiowe jednostki i jej osobowość. Młody człowiek, który nie wykształcił w sobie zdolności do planowania przyszłości, nie jest przygotowany do wypełniania długofalowych zamierzeń dotyczących własnej edukacji, pracy czy życia osobistego (Tyszkowa 1990).

Badani młodzi ludzie przeważnie jeszcze nie zdecydowali, czy podejmą dalszą naukę (45% takich odpowiedzi), a 14% z nich zadeklarowało, że nie ma takiego zamiaru. Prawie 75% uczących się respondentów jest zadowolonych z dotychczasowego kierunku kształcenia, natomiast pozostałe 25% wybrało odpowiedź „niezupełnie”. Młodzi ludzie zapytani o to, czym kierowali się przy wyborze szkoły, najczęściej wskazywali na własne zainteresowania, ale niemal równie często wspominali o lokalizacji szkoły, a więc przy wyborze decydowała jej bliskość od miejsca zamieszkania. Uczącym się respondentom zadano również pytanie dotyczące napotykanym trudności związanych z kształceniem się. Największą liczbę wskazań uzyskała odpowiedź „uciążliwe dojazdy” – 48%, a w następnej kolejności wskazywano na „wysokie wydatki” (29%). Młodzi ludzie nie boją się natomiast zbyt trudnego programu nauczania ani nie mają problemu ze znalezieniem czasu na naukę czy też spokojnego miejsca do nauki – to były najrzadsze odpowiedzi.

W dobie dużej konkurencyjności na rynku pracy młodzi ludzie mają świadomość pewnych ograniczeń i konieczności wyrzeczeń związanych z jej zdobyciem. Potwierdzają to badania prowadzone na terenie trzech gmin. Młodzi ludzie w większości deklarują, że są mobilni i raczej skłonni do zmiany miejsca zamieszkania, by zdobyć pracę – taki pogląd wyraziło blisko 45% badanych, zaś dla ponad 8% badanych praca jest priorytetem i absolutnie nie wahałoby się zamieszkać w innym miejscu z uwagi na nią. Zaledwie 15% odpowiedziało, że to wykluczone, a 17% – że raczej nie zmieniłoby swego miejsca zamieszkania. Jak widać, sentyment związany z miejscem urodzenia i zamieszkania przegrywa z racjonalną kalkulacją związaną z podjęciem pracy.

Prezentowane wyniki badań są zasadniczo zbieżne z wynikami uzyskanymi przez Centrum Badania Opinii Społecznej – respondenci CBOS w ponad 80% przypadków odpowiadali, że w ich okolicy młodzi ludzie, którzy właśnie skończyli szkołę lub studia, mają problem ze znalezieniem pracy i muszą jej szukać gdzie indziej (CBOS 2009).

Z badań dotyczących planowanej ścieżki kariery wynika, iż ponad połowa ankietowanych nie chce pracować na jednym stanowisku pracy do emerytury. Tylko jedna czwarta młodych ludzi jest na tyle przywiązana do swojego miejsca pracy, by wytrwać

w nim do emerytury, i tyle samo jest niezdecydowanych. Można interpretować to w ten sposób, że młodzi ludzie są świadomi swych możliwości i pragną ciągle się rozwijać, a co za tym idzie zmieniać miejsce pracy na bardziej dla nich odpowiednie. Możliwość awansu, podniesienia wynagrodzenia czy zdobycia doświadczenia zawodowego to tylko kilka spośród argumentów przemawiających za podjęciem nowej pracy, a znanych młodym ludziom.

Chęć założenia własnej firmy jest najpopularniejszym celem wśród badanej młodzieży wiejskiej – 65% osób odpowiedziało twierdząco, około 20% udzieliło odpowiedzi przeczącej, a 14% odpowiedziało, że jeszcze nie wie. Wydaje się, że młodzi ludzie dążą do niezależnienia się finansowego poprzez założenie własnego biznesu. Wśród ankietowanych dominuje chęć bycia niezależnym i decydowania o własnych dochodach.

Młodzi ludzie nie deprecjonują zawodu rolnika. Jak wynika z badań, połowa uważa, że jest to zawód taki jak inne, a blisko 25% – że jest bardziej niż inne wart szacunku. Co innego jednak oceniać zawód „rolnik”, a co innego być rolnikiem. Wynika to jasno z wykonanych badań. Młodzi ludzie w większości prezentują postawę obojętności wobec prowadzonego przez rodziców gospodarstwa i twierdzą, że gospodarstwo rodzinne należy „prowadzić tak jak do tej pory”. Można przypuszczać, iż młodzież nie ma pomysłu na zmiany w gospodarowaniu właśnie z uwagi na niewielkie zainteresowanie rolnictwem. Nie chcą oni gwałtownych zmian w gospodarstwie, pragną, by rodzice nadal się nim zajmowali, a oni sami nie musieli podejmować decyzji i „żeby wszystko toczyło się tak jak do tej pory”.

W trakcie badań co trzeci respondent odpowiedział, że nie ma zdania odnośnie do poziomu kwalifikacji potrzebnych, by móc zostać rolnikiem, a dla 20% z nich nie potrzeba do tego żadnych kwalifikacji. (Warto porównać te wyniki z rezultatami badań prowadzonych na terenie województwa małopolskiego przez Moskała: na podobnie postawione pytanie 14% ankietowanych odpowiedziało, że dobry rolnik nie musi mieć żadnego wykształcenia zawodowego (Moskał 2000)). Dla większości ankietowanych zawód rolnika jest zawodem wybieranym z uwagi na dziedziczność; ich zdaniem, jest to też główny powód, dla którego rolnikami zostali rodzice czy inni krewni respondentów.

W świetle omawianych badań młodzież okazuje się grupą wybierającą odmienne opcje i bardziej aktywną niż starsze pokolenie. Respondenci, którym zaprezentowano siedem różnych sytuacji społeczno-zawodowych, zostali poproszeni o uszeregowanie ich na dwa sposoby. W pierwszym przypadku mieli wskazać sytuację najbardziej ich zdaniem atrakcyjną, czyli taką, w której chcieliby się znaleźć w przyszłości. W dalszej kolejności poproszono badanych o wskazanie sytuacji życiowych, w których spodziewają się oni znaleźć w przyszłości. Utworzone w ten sposób rankingi różnią się zasadniczo. Wydaje się, że badani zdają sobie sprawę z własnych realnych możliwości. Mimo że w pierwszym przypadku zdecydowanie przeważały odpowiedzi preferujące własną przedsiębiorczość, w drugim można odnieść wrażenie, że o wyobrażeniach młodzieży przesądziła twarda rzeczywistość. Dlatego też trzy pierwsze miejsca w drugim zestawieniu zajmują te sytuacje życiowe, w których zakładane jest podjęcie pracy zarobkowej, przy czym ponad 32% badanych spodziewa się połączenia pracy zarobkowej z mieszkaniem na wsi. O różnicach między sytuacją pożądaną a spodziewaną najdobitniej świadczą miejsca w obu rankingach sytuacji dwuzawodowości łączącej prowadzenie małego gospodarstwa z pracą zarobkową (odpowiednio 4 i 13%), typowej dla Małopolski.

Podsumowanie i wnioski

Zaprezentowany częściowo „Raport o stanie edukacji 2010. Społeczeństwo w drodze do wiedzy” dostarcza najbardziej aktualnej i obszernej wiedzy na temat sytuacji polskiej edukacji. Autorzy wyraźnie wskazują na istniejące, ale zmieniające swój charakter różnice na linii miasto – wieś. I tak na przykład, o ile w 1995 roku udział osób z wykształceniem wyższym w populacji w wieku 25–64 lata w miastach był ponad 4,2-krotnie wyższy niż na terenach wiejskich, o tyle już w 2009 roku stosunek ten wynosił tylko 2,5.

Ponadto Raport przedstawia Polskę jako kraj, który cechuje się relatywnie niskim odsetkiem osób niepodjęających kształcenia po ukończeniu edukacji podstawowej i w którym podniesienie poziomu wykształcenia mieszkańców wsi jest przede wszystkim efektem wzrostu edukacyjnej aktywności kobiet.

Równocześnie w Raporcie wskazuje się na pewne elementy polskiego systemu edukacji, które wymagają poprawy, jak np. wciąż niewielki udział dzieci ze wsi w wychowaniu przedszkolnym czy też dużo gorsze wyniki uczniów uczęszczających do szkół podstawowych na wsi niż w mieście.

Na podstawie wyników badań z terenu trzech gmin małopolskich można stwierdzić, że współczesna młodzież wiejska ma coraz większe ambicje i aspiracje życiowe. Duża jej część jest świadoma znaczenia, jakie obecnie ma odpowiednie wykształcenie, jednocześnie jednak nadal bardzo często nie zdaje sobie sprawy, że o wyborze szkoły nie powinna decydować jedynie jej bliskość. Takie nietrafione wybory często bowiem kończą się tym, że absolwenci różnego rodzaju szkół zaraz po ich ukończeniu zasilają szeregi bezrobotnych. Dla przykładu, w badaniach CBOS 63% respondentów odpowiedziało, że wśród bezrobotnych szukających pracy i gotowych podjąć ją w najbliższym czasie są osoby młode w wieku 18–25 lat (CBOS 2009). Autorzy przytaczanego tu „Raportu o stanie edukacji” podają, że wśród biernych zawodowo jedynie kilka procent osób stanowią te z wykształceniem wyższym, a niemal 60% – osoby z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym (IBE 2011).

Badania wykazały, że model życia oparty na prowadzeniu niewielkiego gospodarstwa i równoczesnej pracy zarobkowej nie jest przez młodzież akceptowany. Za bardzo korzystne zjawisko można uznać prezentowanie aktywnych postaw i przedsiębiorczości przez dużą część respondentów. Tak często deklarowana chęć prowadzenia w przyszłości własnej działalności gospodarczej świadczy o tym, że gdyby tylko zostały ku temu stworzone odpowiednie warunki, problem bezrobocia wśród młodzieży wiejskiej mógłby zostać choć częściowo rozwiązany.

Bibliografia

- Borowicz R. (2000), *Nierówności społeczne w dostępie do wykształcenia. Casus Suwalszczyzny*. Olecko, Wszechnica Mazurska.
- CBOS (2009), *Komunikat CBOS. Opinie o sytuacji na rynku pracy i zagrożeniu bezrobociem ludzi młodych*. BS/171/2009.
- IBE (2011), *Raport o stanie edukacji 2010. Społeczeństwo w drodze do wiedzy*. Warszawa, Instytut Badań Edukacyjnych.

- Kowalska M. (2007), Sytuacja ludzi starych w rodzinach wiejskich w Małopolsce. Roczniki Naukowe SERiA, t. IX, z. 2.
- Moskal S. (2000), Psychospołeczne uwarunkowania przebudowy wsi małopolskiej. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, nr 1.
- Tyszkowa M. (1990), Aktywność i działalność dzieci i młodzieży. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- WBiA (2011), Wstępna informacja o wynikach egzaminu maturalnego w maju 2011 r. Kraków, Wydział Badań i Analiz Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 14.12.2012.